

जेव्हा तुम्ही कोणतेही काम करत असाल, तेव्हा त्याशिवाय दुसऱ्या कशाचाही विचार करू नका. त्या कार्याला पूजा समजा, सर्वोच्च उपासना मानून पूर्णतः त्यात समर्पित व्हा. त्या क्षणापुरते संपूर्ण जीवन त्याला अर्पण करा

.- स्वामी विवेकानंद

मोठे प्रश्न ?

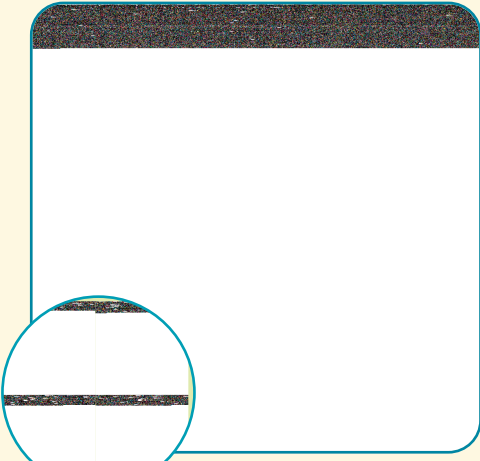
1. लोक कोणत्या प्रकारच्या क्रियाकलापांमध्ये गुंतलेले आहेत?
2. आपल्या दैनंदिन जीवनात त्यांचे योगदान काय आहे?

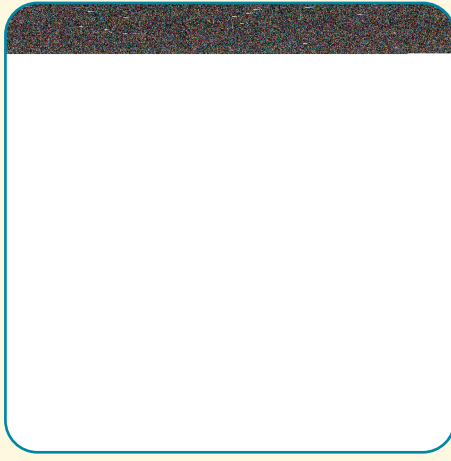
0681CH13

अनु आणि कबीर बागेत खेळत होते, तेव्हा त्यांनी आपल्या शेजारी राहणाऱ्या गीता काकूंना टॅक्सीतून उतरताना पाहिले. त्या कामावरून परत येत होत्या आणि त्यांच्या गणवेशात होत्या. भारतीय हवाई दलातील एक वैमानिक म्हणून त्या संपूर्ण गावाचा अभिमान आहेत.

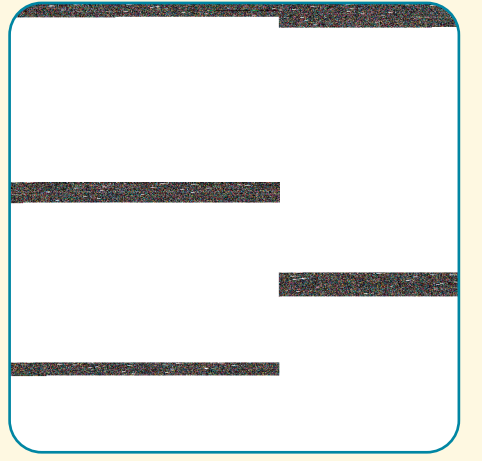

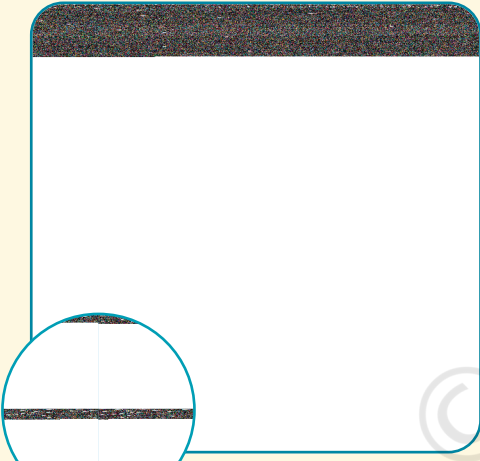
शेजारच्या मुलांना मोफत
भूगोल शिकवण्यासाठी,

आमच्या भाजीपाल्याच्या बागेची
काळजी घेण्यासाठी, आणि...

... घरासाठी लागणाऱ्या
कामांसाठी.

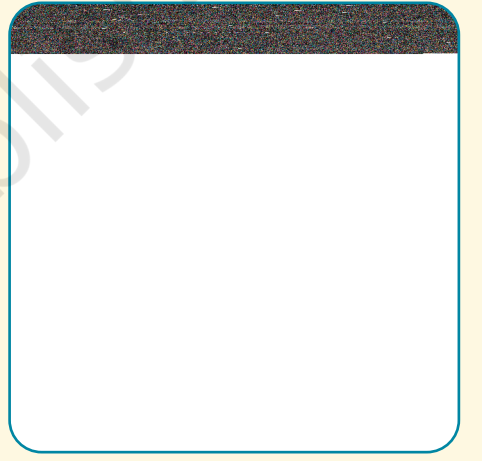

माझे आई-वडील एक
दुकान चालवतात, जिथे
गणवेश आणि तयार कपडे
विकले जातात.

अप्पा सकाळी लवकर
दुकानासाठी निघतात, आणि
आम्ही शाळेत गेल्यावर आईही
त्यांना मदतीसाठी दुकानात
जाते.

आई आम्ही शाळेतून परत
येईपर्यंत घरी परत आलेली
असते. याशिवाय, ती एका
स्वयंसेवी गटाचा भाग आहे, जो
समाजातील महिलांना विणकाम
शिकवतो.

तुला माझा मोठा भाऊ रोहन
आठवतोय का? तो शाळेतून
मला घ्यायला आला होता तेव्हा तू
त्याला भेटला होतास.
तो एक सॉफ्टवेअर अभियंता
आहे आणि संगणक ॲप्लिकेशन
तयार करणाऱ्या एका कंपनीत
काम करतो. सुट्टीच्या दिवशी तो
जवळच्या महाविद्यालयाच्या
युवक विकास कार्यक्रमात
सामील झालेल्या लोकांना
संगणक कौशल्य
शिकवण्यासाठी स्वयंसेवक
म्हणून मदत करतो.

व्वा, अनु! आपल्या आजूबाजूचे प्रत्येकजण
दररोज किती वेगवेगळी कामं करतात!

याबो तपासीये

अनु आणि कबीरच्या कथेतील लोक कोणत्या कामात गुंतले होते? खाली दिलेल्या तक्त्यात त्यांचा उल्लेख करा:

कथेतील पात्र	ते ज्या उपक्रमांमध्ये गुंतलेले असतात	

वेगवेगळ्या प्रकारच्या कृती, जशा वरील चर्चेत आल्या, त्या दोन गटांमध्ये विभागल्या जातात: आर्थिक क्रिया आणि अनार्थिक क्रिया.

आर्थिक क्रिया या अशा असतात ज्या पैशांचा समावेश असलेल्या किंवा **पैशाचे मूल्य** मिळणाऱ्या असतात. उदाहरणार्थ, **बाजारात** शालेय बॅगा विकणारा व्यापारी, बाजारात शेतीमाल विकणारा शेतकरी, खटला लढवून **फी** मिळवणारा वकील, एक ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी माल वाहून नेणारा ट्रकचालक, कार उत्पादन करणाऱ्या कारखान्यात काम करणारे कामगार इत्यादी.

पैशाचे मूल्य:

एखाद्या व्यक्तीला वस्तूपासून मिळणाऱ्या फायद्यावर आधारित त्या वस्तूला दिलेले आर्थिक मूल्य.

बाजार: एक ठिकाण जिथे लोक वस्तू आणि सेवांची देवाणघेवाण करतात. लोक काही वेळा वस्तू आणि सेवा इतर वस्तूंशी अदलाबदल करू शकतात, पण बहुतांश बाजारपेठांमध्ये या वस्तू आणि सेवा पैशाच्या बदल्यात दिल्या जातात.

फी: व्यावसायिक सल्ला किंवा सेवा मिळवण्यासाठी एखाद्या व्यक्ती किंवा संस्थेला दिलेले पैसे. उदाहरणार्थ, डॉक्टर किंवा वकिलाला दिली जाणारी फी.

अनार्थिक क्रिया त्या असतात ज्या उत्पन्न किंवा संपत्ती निर्माण करत नाहीत, पण कृतज्ञता, प्रेम, काळजी आणि सन्मान अशा भावनांमधून केल्या जातात.

डावीकडून उजवीकडे, वरून खाली:
बाजारात शालेय बॅगा विकणारा व्यापारी
बाजारात आपला शेतमाल विकणारे शेतकरी
खटला लढवणारा वकील
एक ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी माल
वाहून नेणारा ट्रकचालक
कार उत्पादन करणाऱ्या कारखान्यात काम
करणारे कामगार

केल्या जातात. उदाहरणार्थ, पालक कुटुंबासाठी जेवण बनवतात किंवा मुलांना अभ्यासात मदत करतात, तरुण आपल्या आजी-आजोबांची काळजी घेतात, आणि कुटुंबातील सदस्य घराच्या नूतनीकरणासाठी मदत करतात इत्यादी.

डावीकडून उजवीकडे:
कुटुंबासाठी जेवण
बनवणारे पालक
मुलांना अभ्यासात मदत
करणारी आई

डावीकडून उजवीकडे:
आजी-आजोबांची काळजी घेणारे
तरुण
घराच्या नूतनीकरणासाठी मदत
करणारे कुटुंबीय

चला जाणून घेऊया

चला जाणून घेऊया

पृष्ठ क्रमांक 185 वरील तक्त्यात तुम्हाला तिसरा रिकामा स्तंभ दिसला का? या स्तंभाला 'आर्थिक / अनाआर्थिक क्रिया' असे नाव द्या. आता त्यातील कृती त्यांच्या स्वरूपानुसार वर्गीकृत करा.

अनु आणि कबीरच्या कथेत, गीता काकू या हवाई दलाच्या वैमानिक आहेत आणि त्यांना वेतन मिळते. त्या देशाची सेवा करतात आणि आर्थिक क्रियाही पार पाडतात. अनुचा भाऊ, रोहन, एका सॉफ्टवेअर कंपनीत काम करतो आणि त्यासाठी त्याला पगार मिळतो. पण सुट्टीच्या दिवशी तो जवळच्या महाविद्यालयाच्या युवक विकास कार्यक्रमात स्वयंसेवक म्हणून तरुणांना संगणक कौशल्य शिकवतो. ही एक अनाआर्थिक क्रिया आहे.

पगार:

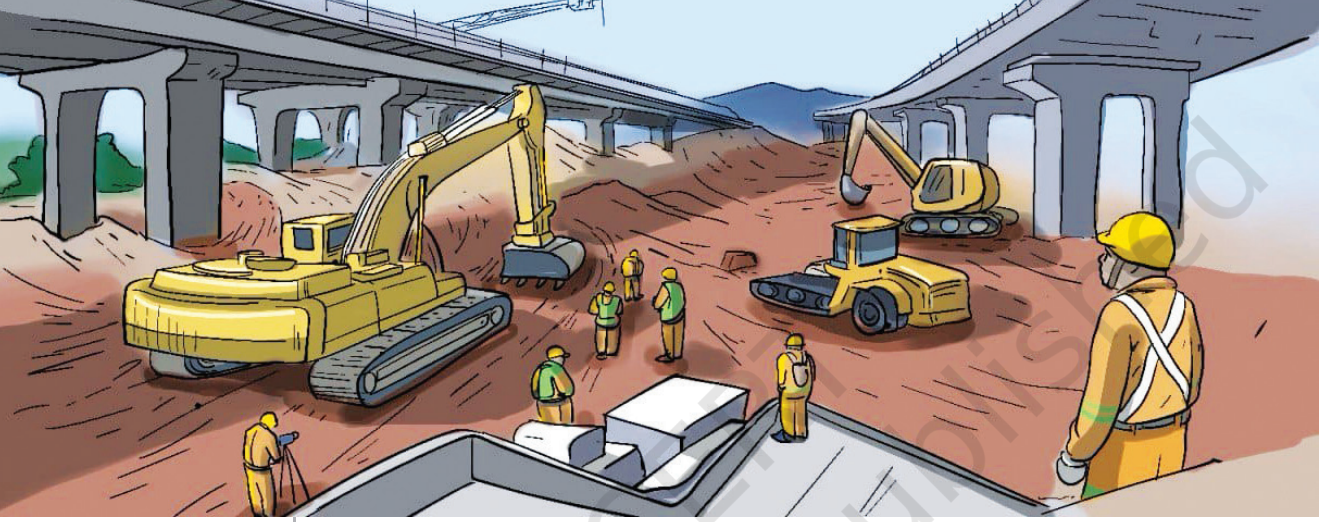
नयिमानुसार
ठरवलेले
नयिमति देयक,
जे सहसा
नयिकृता दर
महिन्याला
कर्मचार्याला
देतो.

याबद्दल वाचार करा

- ◆ जेव्हा कबीरचे आजोबा शेजारच्या मुलांना विनामूल्य शिकवतात, तेव्हा ती आर्थिक क्रिया आहे की अनाआर्थिक? तुमच्या शाळेत शिक्षक शिकवतात, त्यापेक्षा हे कसे वेगळे आहे? तुमच्या वर्गमित्रांसोबत यावर चर्चा करा.
- ◆ तुमच्यासाठी आणि तुमच्या कुटुंबासाठी कोणत्या अनाआर्थिक क्रिया महत्त्वाच्या आहेत? त्या मूल्यवान का आहेत?

आर्थिक क्रियाकलापांचे प्रकार

काव्या आपल्या काकूच्या गावात, कमलापूरला जाण्यासाठी खूप उत्साहित होती. रस्त्यात तिने पाहिले की गावाजवळ एक महामार्ग तयार होत आहे आणि तिथे बांधकामाची जोरात लगबग सुरू होती. मोठमोठ्या यंत्रसामग्री, जसे की उत्खनन करणारे यंत्र (एक्स्केव्हेटर) आणि बुलडोझर, कुशल तंत्रज्ञांच्या मदतीने चालवले जात होते.

हा नवीन महामार्ग तयार झाल्यावर जवळच्या शहरापर्यंतचा प्रवास पाच तासांवरून फक्त दोन तासांपर्यंत कमी होणार होता. काव्याला वाटले की महामार्ग तयार झाल्यावर ती आपल्या काकूकडे अधिक वेळा जाऊ शकणार, कारण तिला आता तिथे पोहोचायला कमी वेळ लागेल. या विचाराने आनंदित होत काव्या आपल्या काकूला भेटायला धावली आणि त्यांनी बनवलेल्या स्वादिष्ट जलेब्यांचा आस्वाद घेतला.

तेव्हा तिचे काका नुकतेच कामावरून परतले होते.

ते एका बांधकाम कंपनीत तंत्रज्ञ म्हणून काम

करतात आणि बुलडोझर चालवतात. त्यांच्या या सेवेसाठी त्यांना दरमहा पगार मिळतो.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी काव्याच्या काकू लवकर उठून घरातील सर्व काम आटोपून कामावर निघाल्या. त्या गावातील टपाल कार्यालयात काम करतात

आणि त्यांना दरमहा वेतन मिळते. संध्याकाळी ऑफिसचे काम संपल्यानंतर त्या विद्यार्थ्यांना शालेय परीक्षांसाठी तयार होण्यासाठी ऑनलाइन वर्ग घेतात. या वर्गासाठी त्या आठवड्याची फी घेतात.

सुट्टीच्या दिवशी काव्या आपल्या काकूसोबत गावातील आंबा बागेत गेली आणि तिथे तिने स्वादिष्ट आंबे खाल्ले. तिथेच तिने साहिलला पाहिले, जो एका शेतकऱ्याच्या शेतात ट्रॅक्टरने नांगरणी करत होता. तो एक शेतमजूर आहे आणि त्याला त्याच्या श्रमासाठी रोजंदारी मिळते. त्याच्या मेहनतीचे काही पैसे रोख स्वरूपात दिले जातात, तर उरलेले पैसे त्याला आंब्यांच्या स्वरूपात मिळतात.

कामाच्या मोबदल्यात वस्तू किंवा अन्न मिळणे याला “वस्तुरूपात मिळणारे वेतन” असे म्हणतात.

रोजंदारी:

नियोक्त्याने विशिष्ट कालावधीसाठी कामगाराला दिलेले पैसे.

वस्तुरूपात वेतन:
केलेल्या कार्यासाठी रोख रकमेऐवजी मिळणारा अन्य स्वरूपातील मोबदला.

याबद्दल वचोार करा

आज घरीून शाळेत जाताना, तुम्हाला वाटते दिसलेल्या वेगवेगळ्या आर्थिक क्रिया आठवतात का? त्या लोकांना कोणत्या प्रकारे वेतन दिले जाते, असे तुम्हाला वाटते?

आता आपल्याला समजलेच आहे की, आर्थिक क्रिया त्या असतात ज्यांना पैशांच्या दृष्टीने मूल्य असते. आर्थिक क्रिया प्रत्येक टप्प्यावर मूल्य वाढवतात, जिथे एखादी वस्तू एका स्वरूपातून दुसऱ्या स्वरूपात परिवर्तित केली जाते. याला मूल्यवृद्धी म्हणतात.

चला, हे समजून घेण्यासाठी काव्याच्या वडिलांचे, राजेश यांचे उदाहरण पाहूया.

राजेश एक सुतार आहे जो फर्निचर तयार करण्यासाठी जवळच्या बाजारातून ₹600 किमतीचे लाकूड खरेदी करतो.

तो फर्निचर तयार करण्यासाठी विशेष साधने आणि इतर सामग्रीचा वापर करतो.

राजेश प्रत्येक खुर्ची ₹1,000 ला बाजारात विकतो.

खुर्चीसाठी लागणाऱ्या लाकडाची किंमत ₹600 आहे. तर उर्वरित ₹400 (₹1,000 – ₹600) कशासाठी आहे? ही रक्कम राजेशच्या कौशल्याचे, वेळेचे आणि प्रयत्नांचे आर्थिक मूल्य आहे, जे त्याने खुर्ची तयार करण्यासाठी खर्च केले आहे. राजेशने लाकडाचे रूपांतर फर्निचरमध्ये करून त्याच्या मूल्यात वाढ केली आहे. लाकूड खरेदी करण्यापासून ते खुर्ची विकण्यापर्यंतच्या या सर्व क्रियांमध्ये पैसे गुंतलेले आहेत. त्यामुळे या क्रिया आर्थिक क्रियांमध्ये समाविष्ट होतात.

चला जाणून घेऊया

ज्या क्रिया/व्यवसाय आर्थिक मूल्य तयार करतात, त्यांच्यासमोर □ चिन्ह लावा.

तुम्ही आणखी दोन क्रिया आणि पैशांशी संबंधित मूल्य निर्मितीची उदाहरणे शेवटी रिकाम्या ओळीत भरू शकता.

क्रियाकलाप / व्यवसाय	पैशाशी संबंधित मूल्य निर्मितीचे उदाहरण
1. बेकर	
2. टेलर	
3. शेतकरी त्यांच्या ट्रॅक्टरची दुरुस्ती करत आहेत.	
4. डॉक्टर	
5. . आई-वडील आपल्या कुटुंबासाठी जेवण बनवत असतात	
6.. वैज्ञानिक	
7. . आजारी आजी-आजोबांची काळजी घेणारी व्यक्ती	
8.	
9.	

अर्थिक नसलेल्या क्रियांचे महत्त्व

जरी गैर-आर्थिक क्रियांमध्ये पैसा समाविष्ट नसला, तरी त्या निर्माण करणारे मूल्य आपल्या आयुष्यात महत्त्वाचे असते.

सेवा: निःस्वार्थ सेवा

आपण सेवा अनेक ठिकाणी पाहतो, जसे की मंदिरे, गुरुद्वारे, मशीदी आणि चर्च. उदाहरणार्थ, लंगर किंवा सामुदायिक स्वयंपाकगृहे गुरुद्वारांमध्ये प्रत्येक भेट देणाऱ्या व्यक्तीस मोफत अन्न देतात. या प्रथा आपल्याकडे असलेल्या गोष्टींबद्दल समाधान आणि कृतज्ञतेची भावना

निर्माण करतात. तसेच, त्या समाजासाठी काहीही अपेक्षा न ठेवता योगदान देण्याचा एक मार्ग आहेत.

मंदिर भक्तांना प्रसाद वतिरीत करत आहे

सुवर्ण मंदिरातील लंगर

सामुदायिक सहभागाची ताकद

स्वच्छ भारत अभियान हा आपल्या परिसराला स्वच्छ ठेवण्यासाठी सर्व भारतीय नागरिकांच्या सामूहिक प्रयत्नांवर आधारित आहे. वैयक्तिक पातळीवर, आपण आपले घर आणि परिसर स्वच्छ ठेवतो. लोक एकत्र येऊन रस्ते, गल्ल्या, उद्याने आणि इतर सार्वजनिक किंवा सामुदायिक ठिकाणे स्वच्छ करतात. हे प्रयत्न मिळून एक स्वच्छ घर, शेजार, समाज आणि संपूर्ण देश घडवतात.

सामूहिक सहभागाचे आणखी एक उदाहरण म्हणजे वन महोत्सव (अरण्य महोत्सव) हा भारतात वृक्षांचे महत्त्व आणि जंगल संवर्धनाबाबत

स्वच्छ भारत अभियान

जागरूकता वाढवण्यासाठी साजरा केला जातो. या उपक्रमात समुदायातील लोक एकत्र येऊन वृक्षारोपण मोहीम राबवतात.

याबद्दल वाचोर करा

- ◇ भारतात अनेक समुदायांमध्ये अशा प्रथा आहेत ज्या सामुदायिक सहभागावर आधारित आहेत. तुमच्या परिसरातील काही उदाहरणे तुम्ही ओळखू शकता का?
- ◇ आपण भारतात अनेक सण साजरे करतो. या सणांदरम्यान, लोक एकत्र येऊन विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करतात. ते ठिकाण सजवतात आणि एकत्र स्वयंपाक करून अन्न वाटून घेतात.
- ◇ आपल्या शाळेने किंवा आपल्या परिसरात हाती घेतलेले सामुदायिक कार्यक्रम आपण ओळखू शकता का? या कार्यक्रमांदरम्यान तुम्ही काय पाहिलं?

पुढे जाण्याआधी...

- या प्रकरणात, आपण आर्थिक आणि गैर-आर्थिक क्रियांविषयी शिकलो.
- आपण आर्थिक क्रिया मूल्यवृद्धी कशा करतात, हे देखील समजले..
- आपण हे देखील जाणून घेतले की गैर-आर्थिक क्रिया सामाजिक कल्याण, वैयक्तिक सुख आणि एकूणच जीवनाच्या गुणवत्तेत कसा सुधारणा करतात.

प्रश्न, उपक्रम आणि प्रकल्प

1. आर्थिक क्रिया आणि गैर-आर्थिक क्रियांमध्ये काय फरक आहे?
2. लोक कोणत्या प्रकारच्या आर्थिक क्रियेत सहभागी होतात? उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
3. समाजसेवेच्या कार्यामध्ये गुंतलेल्या लोकांना मोठे महत्त्व दिले जाते. या विधानावर तुमचे मत द्या.
4. वेगवेगळ्या आर्थिक क्रियांसाठी लोकांना कोणकोणत्या प्रकारे मोबदला दिला जातो? काही उदाहरणे द्या.

नूडल्स

© NCERT
not to be republished

